

Zaštita prava djece čiji su roditelji zatvorenici

Bičanić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:134073>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Josipa Bičanić

ZAŠTITA PRAVA DJECE ČIJI SU RODITELJI ZATVORENICI

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof.dr.sc Marijana Majdak

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o izvornosti

*Ja, **Josipa Bičanić**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.*

Josipa Bičanić, v.r.

(potpis studenta)

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Pravni okvir.....	3
1.1 Međunarodni i nacionalni dokumenti	4
1.2. Prava djece zatvorenika	6
1.3. Specifične zakonske odredbe	7
2. Teorijski kontekst	10
3. Podrška djeci i obiteljima zatvorenika.....	13
3.1. Kontakt roditelja zatvorenika i djeteta.....	13
3.2. Majke zatvorenice.....	15
3. Uloga socijalnog radnika u ostvarivanju prava djece zatvorenika	16
4. Stajališta o dobroj praksi.....	17
5. Zaključak	19
Literatura.....	21

Sažetak:

Trećina zatvorenika u Hrvatskoj su roditelji maloljetne djece, koja se suočavaju s brojnim izazovima u svakodnevnom životu zbog roditeljskog sukoba sa zakonom. Ova djeca predstavljaju posebno osjetljivu skupinu koja je izložena povećanom riziku od stigmatizacije, socijalne isključenosti i siromaštva. Njihovo jedinstveno iskustvo obuhvaća emocionalne i socijalne teškoće zbog odvajanja od roditelja, što može imati dugoročne posljedice na njihov razvoj. zaštitu djece zatvorenika reguliraju međunarodni i nacionalni pravni dokumenti kao što su Konvencija o pravima djeteta i Zakon o socijalnoj skrbi. Poseban naglasak stavljen je na održavanje kontakta između djeteta i roditelja te ulogu socijalnih radnika koji osiguravaju podršku i posreduju u održavanju veza unatoč fizičkoj odvojenosti. Radom se nastoji ukazati na potrebu unaprijeđenja suradnje između ključnih institucija i razviti efikasnije politike za podršku djeci čiji su roditelji u zatvoru. Ističe se važnost daljnjeg istraživanja te uvođenja sustavnih mjera koje će omogućiti bolju zaštitu i ostvarivanje prava ove osjetljive skupine.

Ključni pojmovi: djeca zatvorenika, prava djece, uloga socijalnog radnika

Summary:

A third of prisoners in Croatia are parents of minor children, who face numerous challenges in their daily lives due to their parents' conflict with the law. These children represent a particularly vulnerable group that is exposed to an increased risk of stigmatization, social exclusion and poverty. Their unique experience includes emotional and social difficulties due to separation from their parents, which can have long-term consequences for their development. the protection of children of prisoners is regulated by international and national legal documents such as the Convention on the Rights of the Child and the Social Welfare Law. Special emphasis is placed on maintaining contact between the child and parents and the role of social workers who provide support and mediate in maintaining relationships despite physical separation. The work aims to point out the need to improve cooperation between key institutions and develop more efficient policies to support children whose parents are in prison. The importance of further research and the introduction of systematic measures that will enable better protection and realization of the rights of this sensitive group is emphasized.

Key terms: children of prisoners, children's rights, role of a social worker

Kratice

br.	broj
čl.	članak
st.	stavak
t.	točka
EKLJP	Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (poznatija pod skraćenim nazivom: Europska konvencija o ljudskim pravima; <i>European Convention on Human Rights</i>)
RH	Republika Hrvatska
COPE	<i>Children of Prisoners Europe</i>
VE	Vijeće Europe
ZIKZ	Zakon o izvršenju kazne zatvora
NN	Narodne novine

Uvod

Prema raspoloživim podacima (Vlada Republike Hrvatske, 2024) u Republici Hrvatskoj jednu trećinu svih zatvorenika čine roditelji maloljetne djece.

Djeca trenutnih ili bivših zatvorenika suočavaju se s brojnim promjenama i poteškoćama u vlastitom životu zbog roditeljskog sukoba sa zakonom. Oni su posebno osjetljiva skupina, izložena povećanim rizicima od stigmatizacije u društvu, socijalne isključenosti i od siromaštva (NOTARIUS, 2020). Iskustva takve djece su jedinstvena i drugačija od iskustava njihovih vršnjaka. Procjene pokazuju da je u Europskoj Uniji svaki dan od roditelja odvojeno 800 000 djece zbog izvršavanja kazne zatvora, no pouzdani podaci o broju takve djece još uvijek ne postoje (COPE, bez.dat.).

Prema izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora te odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu, 40,3% zatvorenika bili su roditelji maloljetne djece, a ukupno je ostvareno 4.874 fizičkih posjeta ustanovama u kojima se izdržavaju kazne (Vlada Republike Hrvatske, 2024). Djeca se svakodnevno susreću s negativnim društvenim stavovima zbog roditeljevog izdržavanja kazne. Susreti i komunikacija unutar zatvorskog sustava često su jedini način održavanja veze između djeteta i roditelja-zatvorenika i kao takvi predstavljaju ključnu ulogu u očuvanju međusobnog odnosa.

Predmet ovog rada su djeca čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora te sami roditelji u onom opsegu u kojem se njihova uloga roditelja prožima s ulogom zatvorenika. Ovaj rad, pod pojmom "djeca zatvorenika" podrazumijevat će djecu koja žive izvan zatvora, ali imaju iskustvo da im je barem jedan roditelj bio ili je trenutno na izdržavanju zatvorske kazne, u kaznionici ili zatvoru. Djeca koja su rođena u penalnoj ustanovi biti će posebno izdvojena od ostalih skupina djece.

Djeca zatvorenika često ostaju neprimijećena i njihove potrebe nisu prepoznate kao specifične. Djetetov život je neraskidivo povezan s životom roditelja i često je dodatno otežan roditeljskim odlukama i postupcima. Njihova jedinstvena situacija rijetko se sagledava iz djetetove perspektive, iako je to od presudne važnosti. Suradnja ključnih institucija kao što su socijalne službe, kaznene ustanove, sudovi i zakonodavna tijela

u Republici Hrvatskoj često je nedostatna, jer se fokus uglavnom stavlja na osobu lišenu slobode, dok se djetetovi interesi zanemaruju i ostaju u pozadini. Stoga se ovim radom nastoji ukazati na važnost analiziranja i razumijevanja spomenutih fenomena iz perspektive djeteta, a zbog osiguravanja dobrobiti djece zatvorenika, sve u svrhu unaprijeđenja podrške i zaštite u kontekstu roditeljskog izdržavanja kazne zatvora.

Uloga socijalnog radnika u ostvarivanju kontakta između djeteta i roditelja zatvorenika izuzetno je važna jer ista osigurava podršku i posreduje u održavanju veza unatoč fizičkoj odvojenosti. Socijalni radnici procjenjuju potrebe djeteta i roditelja, pružaju emocionalnu podršku te pomažu u organizaciji posjeta i komunikacije putem pisama ili telefona. Oni također rade na uklanjanju prepreka koje mogu otežati kontakt, poput stigmatizacije ili logističkih poteškoća. Njihov je zadatak osigurati da se najbolji interes djeteta poštuje, uključujući pravo na redovitu komunikaciju s roditeljem, što može biti ključno za djetetov emocionalni razvoj i osjećaj stabilnosti.

Problemi djece koja ne ostvaruju kontakt s roditeljima zbog izdržavanja kazne zatvora prisutni su otkad postoje zatvorske institucije, no tema je u fokusu tek od druge polovice prošlog stoljeća. Tada dolazi do poboljšanja dječjih prava i naglašavanja važnosti roditeljstva, što skreće pažnju na odnos roditelja i djeteta, uključujući situacije u kojima su roditelji zatvorenici. Iako fenomen djece zatvorenika ima dugu povijest, kao predmet istraživanja relativno je nov, zbog čega je literatura, posebno na nacionalnoj razini, oskudna. U Republici Hrvatskoj je ovaj fenomen gotovo neistražen, a dostupni izvori su rijetki i nedovoljni za cjelovito razumijevanje problema.

Ovaj rad nastoji doprinijeti boljem razumijevanju psihosocijalnih izazova djece zatvorenika i može poslužiti kao osnova za unapređenje praksi podrške. Identificiranjem ključnih faktora rizika i potreba djece, rezultati istraživanja mogu pomoći u kreiranju ciljane pomoći i intervencija koje uključuju socijalne radnike, obrazovne ustanove i organizacije koje rade s djecom zatvorenika (NOTARIUS, 2020).

Rad također ukazuje na važnost redovitog održavanja kontakta između djece i roditelja u zatvoru, što može pozitivno utjecati na emocionalni razvoj djeteta. Informiranjem

stručnjaka i oblikovanjem odgovarajućih politika, ovaj rad može unaprijediti pristup djeci i tako smanjiti negativne posljedice roditeljskog zatvaranja.

1. Pravni okvir

Djeca čiji su roditelji zatvorenici zaštićena su raznim međunarodnim dokumentima koji se bave pravima djece i obitelji. Među najvažnijima su Europska konvencija o ljudskim pravima, Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih Naroda te Preporuka Odbora ministara državama članicama o djeci roditelja zatvorenika (COPE, 2015). Osobito je značajna Konvencija o pravima djeteta, usvojena 1989. godine, koja utvrđuje prava djece koja su primjenjiva i na djecu pogođenu roditeljskim zatvorom, a posebno je važan članak 3. koji naglašava najbolji interes djeteta kao primarni kriterij postupanja u svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela. Na razini europskog prava valja istaknuti dva dokumenta, Preporuku Odbora ministara državama članicama o Europskim zatvorskim pravilima iz 2006. godine i Preporuke Vijeća Europe o djeci roditelja zatvorenika iz 2018. godine. Europska zatvorska pravila pružaju opće smjernice za humano i transparentno postupanje sa zatvorenicima. Dopuštaju i preporučuju boravak djece s roditeljima u zatvoru uz osiguranje primjerenih uvjeta i stručnog osoblja (NOTARIUS, 2020). Preporuke Vijeća se odnose na policiju, probaciju, tužitelje i suce, zatvorski sustav, sustav socijalne skrbi, zdravstveni sustav, škole, medije i javnost.

Unutar Europske unije, obiteljsko zakonodavstvo ostaje u nadležnosti država članica, dok EU regulira pitanja s međunarodnim implikacijama. Zahvaljujući naporima organizacija poput Children of Prisoners Europe, vidljivost i prava ove skupine djece su značajno unaprijeđena. Na primjer, tijekom Dana opće rasprave Odbora za prava djeteta UN-a 2011. godine održana je prva međunarodna rasprava o djeci čiji su roditelji zatvorenici, što je rezultiralo nizom preporuka za bolju zaštitu njihovih prava (COPE, 2015).

Prvi centar za posjetitelje zatvora u Ujedinjenom Kraljevstvu otvoren je 1969. godine u Birminghamu, a rasprave o uvjetima za djecu koja posjećuju zatvore pokrenute su 1975. na inicijativu organizacije Save the Children (COPE, 2015). S vremenom su se humanitarni pristupi razvijali kroz otvaranje centara za posjetitelje i nadziranih igraonica, što je značajno poboljšalo uvjete za djecu i njihove obitelji. U Francuskoj se tijekom osamdesetih godina razvio pokret Relais Enfants Parents, gdje su osposobljeni volonteri pratili djecu prilikom posjeta zatvorenim roditeljima, stvarajući model koji je ubrzo prepoznat i primijenjen u brojnim europskim zemljama (COPE, 2015). Konferencija mreže Children of Prisoners Europe 2006. godine dodatno je istaknula važnost podrške i prava djece zatvorenika, posebno u zemljama bivšeg socijalističkog bloka, uključujući i Hrvatsku (COPE, 2015).

Na nacionalnoj razini specifični dokumenti koji ciljano obuhvaćaju djecu zatvorenika rijetki su i nedovoljno razvijeni, što ukazuje na manjak sustavne podrške i prepoznavanja njihovih potreba. Problematika ove skupine djece uglavnom je integrirana kroz opće politike i zakone koji se bave zaštitom djece. Konkretno, u hrvatskom zakonodavstvu problematika odnosa između djeteta i roditelja zatvorenika obuhvaćena je Zakonom o socijalnoj skrbi, Zakonom o probaciji te Pravilnikom o tretmanu zatvorenika.

1.1 Međunarodni i nacionalni dokumenti

Najvažniji i ključni dokument koji se bavi pravima djece na globalnoj razini je Konvencija o pravima djeteta, usvojena 1989. godine. Ova Konvencija prihvaćena je i ratificirana od gotovo svih država, uključujući Hrvatsku, koja ju je ratificirala 8. listopada 1991. godine (Kopić & Korajac, 2010). Značaj Konvencije leži u tome što po prvi put u modernoj povijesti uvodi ideju o ravnopravnosti djece s odraslima, dajući djeci pravo na izražavanje mišljenja i sudjelovanje u društvenom životu. Također, Konvencija, u članku 3, prvi put definira institut "najboljeg interesa djeteta" kao temelj za zaštitu dječjih prava (United Nations, 1989).

Pristupanjem Konvenciji, Republika Hrvatska se obvezala redovito izvještavati Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda o stanju dječjih prava, poduzetim mjerama za ostvarivanje prava zajamčenih Konvencijom, te o napretku u njihovoj primjeni (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020). Također, ratifikacija Konvencije obvezala je hrvatske zakonodavce da usklade sve postojeće i buduće propise s Konvencijom, poštivajući na taj način pravnu hijerarhiju propisa. Članci Konvencije koji su posebno relevantni za zaštitu prava djece zatvorenika naglašavaju obvezu država da poštuju odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, te da djetetu osiguraju odgovarajuće usmjeravanje i podršku, čak i kada roditelji nisu u mogućnosti u potpunosti ispunjavati svoje roditeljske obveze (United Nations, 1989).

Konkretno, članak 9., stavak 3. Konvencije o pravima djeteta (1989) ističe da će *“Državne stranke poštivat će pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne i neposredne odnose s oba roditelja ako se time ne ugrožava njegova dobrobit.”*. Važnost odnosa između djeteta i roditelja-zatvorenika dodatno se može tumačiti u članku 20. Konvencije, koji navodi da *“dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države”* (United Nations, 1989). Ovaj članak ističe odgovornost države da pruži podršku i zaštitu djeci koja su iz bilo kojeg razloga lišena obiteljske sredine, uključujući situacije kada je roditelj lišen slobode.

Kao mehanizam za osiguranje provedbe Konvencije, države potpisnice dužne su omogućiti pristup pravnim sredstvima, uključujući pravo na pritužbu u slučaju kršenja dječjih prava. Zbog toga je Republika Hrvatska 2013. godine potpisala Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi, koji detaljno uređuje postupak podnošenja pritužbi i pružanja pravne zaštite oštećenim stranama (Ujedinjeni Narodi, 2013).

Govoreći o međunarodnim ugovorima koji se mogu primijeniti na odnos djeteta i roditelja zatvorenika, važno je spomenuti i Europsku konvenciju o ljudskim pravima, koja u članku 8. jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, doma i

komunikacije, te propisuje da se javne vlasti ne smiju miješati u ostvarivanje ovog prava, osim u slučajevima kada je to zakonski propisano i nužno u demokratskom društvu radi očuvanja državne sigurnosti, javnog reda, ekonomske dobrobiti, sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih (COPE 2015).

Zaključno, brojni propisi i međunarodni ugovori odnosno konvencije, mogu se i trebaju primijeniti na prava djece zatvorenika, što jasno ističe slojevitost i intersekcionalnost njihove situacije. Spomenuta pravna raznolikost dodatno naglašava potrebu za posebnom pažnjom i prilagođenim pristupom u zaštiti i ostvarivanju prava djece čiji su roditelji lišeni slobode, kako bi se osiguralo njihovo potpuno uključivanje u pravni sustav i društvo.

1.2. Prava djece zatvorenika

Položaj djece zatvorenika u međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu definiran je specifičnim propisima koji prepoznaju njihove jedinstvene potrebe i prava. Među najvažnijim međunarodnim dokumentima su Preporuke Vijeća Europe o djeci roditelja zatvorenika, Bangkoška pravila UN-a iz 2010., Zakon o probaciji, te Zakon o izvršavanju kazne zatvora i njemu pripadajući Pravilnik o tretmanu zatvorenika, koji predstavljaju nacionalne propise. Na ovaj način jasno se reguliraju prava djece čiji su roditelji u zatvoru, s posebnim naglaskom na očuvanje njihovog odnosa s roditeljima i osiguravanje podrške. Njihova primjena u Republici Hrvatskoj osigurava temelj za zaštitu i ostvarivanje prava ove posebno ranjive skupine djece. Dodatno, prema Zakonu o pravobranitelju za djecu, kao i relevantnim međunarodnim dokumentima i smjernicama, pravobraniteljica ima pravo i obvezu ulaziti u prostore te provjeravati način skrbi o djeci koja su smještena kod fizičkih ili pravnih osoba, bilo privremeno ili trajno (Zakon o pravobranitelju za djecu, 2017). Navedena ovlast obuhvaća i posjete zatvorima i kaznionicama, gdje se nadzire ostvarivanje dječjih prava na postizanje kontakta s roditeljem, iako se u praksi još javljaju poteškoće s ostvarivanjem tih prava.

U travnju 2018. godine, Odbor ministara Vijeća Europe donio je preporuku o djeci roditelja zatvorenika, ističući da bi djeca zatvorenika trebala imati jednaka prava kao i sva druga djeca. Prepoznato je da zatvaranje roditelja stvara prepreke u održavanju redovitih obiteljskih odnosa te uzrokuje brojne poteškoće, poput nedostatka kvalitetnog kontakta, stigmatizacije, financijskih i psiholoških problema (Vijeće Europe, 2018). Preporuke pružaju sveobuhvatan pregled ključnih područja za holističku zaštitu prava djece zatvorenika, s ciljem što učinkovitijeg ostvarivanja prava zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima. U Preporuci (Vijeće Europe, 2018) se nalaze detaljne smjernice koje obuhvaćaju različite aspekte, uključujući uvjete boravka u zatvoru, rad zatvorskog osoblja s djecom i roditeljima zatvorenicima, praćenje i nadzor zaštite dječjih prava, te istraživanje i evaluaciju praksi i politika usmjerenih na djecu, kao i rad s medijima i javnošću.

1.3. Specifične zakonske odredbe

Nacionalno zakonodavstvo uskladilo je svoje odredbe s međunarodnim ugovorima i načelima, pa su prava djece zatvorenika integrirana u nekoliko domaćih zakona. Zakon o probaciji, koji je stupio na snagu 2009. godine, uključivao je, među ostalim, i sudjelovanje probacijskih službenika u organiziranju pomoći obiteljima počinitelja kaznenih djela (Maloić, 2020). Međutim, u aktualnom Zakonu o probaciji (2018), ta obveza više nije definirana kao dio probacijskih poslova. Ipak, probacijski službenici nastavljaju raditi sa zatvorenicima na unapređenju njihovih partnerskih, roditeljskih i općenito interpersonalnih vještina (Maloić, 2020). Važeći Zakon o socijalnoj skrbi ne sadrži odredbu prethodnog zakona koja se odnosila na savjetovanje i pomaganje obiteljima, uključujući psihološku pripremu djeteta za odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora te kontakte djeteta s roditeljem u penalnoj ustanovi (Maloić, 2020). Prava djece zatvorenika u novom Zakonu nisu izričito zaštićena kao što su bila ranije, već se mogu tumačiti kroz opće socijalne usluge poput savjetovanja, psihosocijalnog savjetovanja te novouvedene usluge socijalnog mentorstva.

Socijalno mentorstvo se primarno odnosi na zatvorenike nakon izdržane kazne, s naglaskom na jačanje njihovih životnih vještina i uspješnu integraciju u društvo (Zakon o socijalnoj skrbi, 2024). Međutim, prava koja se tiču obiteljskog života zatvorenika i njihove djece su zanemarena, a razlog izostavljanja tih odredbi u novom zakonu ostaje nejasan. Prema Obiteljskom zakonu (2023), roditeljska skrb nad maloljetnim djetetom ne prestaje odlaskom roditelja na izdržavanje kazne zatvora, ali se može odrediti mirovanje u ostvarivanju roditeljske skrbi. Prema članku 119. Obiteljskog zakona, dijete ima pravo održavati osobne odnose s roditeljem s kojim ne stanuje, osim ako sudskom odlukom to nije zabranjeno, što uključuje i ostvarivanje odnosa s roditeljem koji se nalazi u zatvoru (Obiteljski zakon, 2023).

Pravilnik o tretmanu zatvorenika uređuje, između ostaloga, pogodnost posjeta zatvorenicima i ostvarivanje kontakta sa vanjskim svijetom. U zatvorenim kaznionicama posjete članova obitelji i drugih osoba mogu se odobriti do dva puta mjesečno u trajanju do dva sata, dok se u poluotvorenim odjelima zatvorenih kaznionica posjete mogu održavati do tri puta mjesečno u trajanju do tri sata (Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/21). U poluotvorenim kaznionicama i otvorenim odjelima posjete mogu biti odobrene do četiri puta mjesečno, u trajanju do tri sata, dok su u otvorenim kaznionicama posjete omogućene do tri puta mjesečno u trajanju do četiri ili pet sati, ovisno o specifičnom odjelu (Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/21). Pravilnik (NN 123/21) dodatno određuje da se posjete mogu organizirati i putem audio-video konferencija, uz uvjet da ne prelaze propisani broj posjeta, dok je telefoniranje bez nadzora s obitelji moguće u kaznionicama poluotvorenog i otvorenog tipa.

Zaštita prava zatvorenika u nadležnosti je Pučkog pravobranitelja, dok su prava djece zatvorenika posebno zaštićena institutom Pravobranitelja za djecu. Pravobraniteljica za djecu ima ovlasti nadzirati usklađenost hrvatskih zakona i propisa s Ustavom, Konvencijom o pravima djeteta te drugim međunarodnim dokumentima vezanim uz dječja prava, te pratiti provedbu obveza koje Hrvatska ima prema tim dokumentima (Pravobranitelj za djecu, 2016). Pravobranitelj može davati preporuke, upozorenja i prijedloge tijelima državne uprave, lokalnoj i regionalnoj samoupravi, kao i pravnim

osobama, koji su obvezni su surađivati s pravobraniteljem i dostavljati tražena izvješća (Pravobranitelj za djecu, 2016). Pod pravne osobe ubrajaju se i penalne ustanove, u kojima se ostvaruju odnosi između djeteta i roditelja zatvorenika.

Pravobranitelj za djecu redovito podnosi izvješće Hrvatskom saboru o stanju dječjih prava u Republici Hrvatskoj, u kojemu se analiziraju različiti aspekti zaštite i ostvarivanja prava djece (Pravobranitelj za djecu, 2016). U izvješću za 2022. godinu posvećena je posebna cjelina djeci čiji su roditelji u zatvoru, čime se dodatno naglašava važnost prepoznavanja i zaštite prava ove ranjive skupine u okviru hrvatskog pravnog sustava (Pravobranitelj za djecu, 2024). Tijekom 2023. godine, uz rješavanje tridesetak pojedinačnih pritužbi, provodile su se i razne aktivnosti usmjerene na djecu čiji su roditelji lišeni slobode, kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini (Pravobranitelj za djecu, 2024). Posjećene su brojne kaznene ustanove, održane su edukacije za službenike zatvorskog sustava, a sudjelovalo se u projektnim i izdavačkim aktivnostima, te su članstvom u mrežama COPE i ENOC realizirane brojne dodatne aktivnosti (Pravobranitelj za djecu, 2024).

Specifični propisi u međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu pružaju ključan okvir za zaštitu prava djece zatvorenika, prepoznajući njihove jedinstvene potrebe i prava. Međutim, primjena tih propisa u praksi često varira, a njihova provedba u Republici Hrvatskoj pokazuje određene nedostatke, osobito u području integracije obiteljskog života u zatvorskom kontekstu. Djeca još uvijek otežano kontaktiraju s roditeljem u zatvoru i to najčešće zbog roditeljskog sukoba, udaljenosti doma i zatvora, sudske odluke ili zato što je roditelj koji je u zatvoru lišen prava na roditeljsku skrb (NOTARIUS, 2020). Za dijete je osobito zahtjevno kada se oba roditelja nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Takve situacije zahtjevaju da se djetetu odredi skrbnik. Sukladno čl. 224. st. 5. Obiteljskog zakona (NN 156/23), pod skrbništvo se stavlja dijete čiji su roditelji odsutni ili spriječeni i nisu u mogućnosti brinuti se o djetetu, a ostvarivanje roditeljske skrbi nisu povjerali osobi koja ispunjava uvjete za skrbnika. Dakle, Hrvatski zavod za socijalni rad će odrediti skrbnika djetetu ukoliko su to roditelji propustili učiniti. Pri tome je nužno uzeti u obzir mišljenje djeteta i njegov

najbolji interes sukladno Konvenciji o pravima djeteta, Obiteljskom zakonu (čl.86.) i Zakonu o socijalnoj skrbi (čl.10. st.3.) (NOTARIUS, 2020).

Iako pravobranitelj za djecu aktivno prati i ukazuje na izazove s kojima se suočavaju djeca zatvorenika, potrebno je dodatno osnažiti zakonodavne i praktične mjere kako bi se osigurala dosljedna zaštita njihovih prava. Poboljšanje suradnje između zakonodavnih, pravosudnih i socijalnih institucija te daljnji razvoj prilagođenih politika ključno je za osiguranje dobrobiti djece čiji su roditelji lišeni slobode, čime se doprinosi holističkom pristupu zaštiti dječjih prava unutar i izvan zatvorskog sustava.

2. Teorijski kontekst

Teorija sustava istražuje međuovisnost i interakcije među komponentama dinamičkog sustava, promatrajući ga kao cjelinu, a ne kao zasebne dijelove (Begun, Hodge, i Early, 2017). Živi organizmi, uključujući i obitelj, funkcioniraju kao dinamički sustavi međusobno povezanih elemenata koji su u interakciji međusobno i s okolinom, te se mijenjaju ovisno o unutarnjim procesima i utjecaju okoline (Begun, Hodge, i Early, 2017). Teorija sustava ističe četiri ključna čimbenika koji definiraju obitelj: (1) obiteljski sustav je više od zbroja svojih dijelova, (2) promjene u bilo kojem dijelu obiteljskog sustava utječu na cijelu obitelj, (3) unutar obiteljskog sustava postoje podsustavi, i (4) obiteljski sustavi djeluju unutar šireg društvenog konteksta (Begun, Hodge, i Early, 2017). Posebno je važan čimbenik koji naglašava da promjene unutar jednog dijela obitelji utječu na cijelu obitelj, što se jasno vidi u slučaju zatvaranja člana obitelji, osobito kada je taj član roditelj, jer to negativno utječe na sve članove obitelji. Jedan od mehanizama koji sustavi koriste za suočavanje s promjenama je otpornost, koja se definira kao “dinamičan proces koji obuhvaća pozitivnu prilagodbu u kontekstu značajnih nepovoljnih okolnosti” (Maloić, 2020 prema Luthar, Cicchetti, i Becker, 2000). Prema Maloić (2020) za jačanje otpornosti obitelji u teškim i kriznim životnim situacijama, kao što je zatvaranje člana obitelji, od presudne su važnosti neformalna i formalne podrška koje društvo treba osigurati.

Prethodna istraživanja (COPE, 2015) pokazala su da djeca zatvorenika češće imaju teškoće mentalnog zdravlja i da njihova otpornost ovisi o prirodi kaznenog djela koje

je počinio roditelj, kao i o duljini i vrsti zatvorske kazne koja mu je izrečena. Otpornost djeteta i sposobnost suočavanja sa situacijom oblikuje formalna i neformalna podrška. Formalna podrška uključuje obrazovne ustanove poput škola, nevladine organizacije, sustav socijalne skrbi te kaznene institucije, dok se neformalna podrška temelji na primarnoj obitelji, skrbničkoj ili udomiteljskoj obitelji ako je dijete ima, široj obitelji i zajednici. Skrbnička i proširena obitelj djeteta mogu biti ključni izvor podrške, ali kada su skrbnici pod stresom i suočeni s vlastitim teškoćama, njihova sposobnost pružanja pomoći djeci može biti smanjena, što može dovesti do napetosti, manjka komunikacije i negativno utjecati na djetetovu otpornost (COPE, 2015). S druge pak strane, škole su važan izvor formalne podrške djeci zatvorenika, no nedostatak adekvatne pomoći i ponekad represivni pristup naglašavaju potrebu za stručnim intervencijama i inkluzivnom politikom (COPE, 2015).

Djeca zatvorenika često doživljavaju stigmatizaciju kroz zadirkivanje i negativno etiketiranje u susjedstvu, vrtiću i školi, što zbog povezanosti sa sramom može negativno utjecati na njihovo mentalno zdravlje (Majdak, 2018 prema Jones, 2012.; COPE, 2015.). Djecu zatvorenika često se poistovjećuje s roditeljima, što ih nepravedno stavlja u položaj sukrivaca za zločine koje nisu počinili. Djeca kao posljedicu zatvaranja člana obitelji mogu osjećati sram, gubitak, zbunjenost i nesigurnost. Često ne mogu otvoreno tugovati za odsutnim roditeljem zbog nejasnoća oko toga pripada li roditelj i dalje obitelji, što stvara nesigurnost i osjećaj stigme te može dovesti do posttraumatskog stresa, povlačenja u sebe, depresije ili izražavanja problema kroz asocijalno ponašanje (COPE, 2015 prema Bocknek, E., Sanderson, J., i Britner, P. 2009). Osim emocionalnih i ponašajnih poteškoća djece, obitelji zatvorenika suočavaju se s financijskim poteškoćama koje ih dodatno opterećuju. Roditelj koji se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne ne može financijski uzdržavati obitelj niti sudjelovati u odgoju djeteta. U brojnim kulturama i društvima, osobito kada je riječ o očevima, financijski doprinos smatra se ključnim za očuvanje roditeljskog legitimiteta (Majdak, 2018). Zatvorenici imaju pravo raditi u zatvoru te za svoj rad primaju novčanu naknadu (Majdak, 2018 prema ZIKZ, NN, 150/13, čl. 14., st. 1., st. 4.), a dio zarade mogu slati djetetu, iako se radi o vrlo skromnim naknadama. Uz brojne internalizirane poteškoće poput srama, depresije i stresa, djeca mogu iskusiti i

eksternalizirane probleme, kao što su agresivno i regresivno ponašanje, učestali izljevi bijesa te smanjena koncentracija u školi. Murray, Farrington, Sekol i Olsen (2009) proveli su detaljnu sistemsku analizu istraživanja koja su dovela u korelaciju roditeljsko zatvaranje i teškoće mentalnog zdravlja, te zaključuju da je zatvaranje prilično snažan rizični faktor za djetetovo asocijalno ponašanje i psihičke teškoće, ali ne zna se je li zatvaranje roditelja uzročni čimbenik, već je potrebno analizirati i druge čimbenike u okolini djeteta. Adekvatno raspoznavanje spomenutih rizičnih faktora uvelike utječu na mogućnost prevencije negativnih posljedica.

Teorija privrženosti ističe da djetetov osjećaj sigurnosti proizlazi iz odnosa s bližnjima, te da je ta sigurnost ključna za razvoj samopouzdanja i stjecanje kognitivnih i društvenih vještina važnih kroz život (Makariev i Shaver, 2010). Autori su definirali četiri glavna obrasca privrženosti između djece i primarnih skrbnika: sigurni, anksiozno-izbjegavajući, anksiozno-ambivalentni i anksiozno-dezorganizirani tip privrženosti (Makariev i Shaver, 2010 prema Ainsworth i sur., 1978).

Sigurni tip privrženosti, koji je ujedno i najčešći, karakterizira skrbnike (roditelje) koji dosljedno i primjereno odgovaraju na potrebe svoje djece, čime u njima stvaraju osjećaj sigurnosti i samopouzdanja (Makariev i Shaver, 2010). S druge strane, anksiozni stilovi privrženosti razvijaju se kada su roditelji opterećeni vlastitim teškoćama i reagiraju nedosljedno, što kod djece izaziva osjećaj nepredvidivosti, tjeskobe i lošu regulaciju emocija (Makariev i Shaver, 2010). Moguće je zaključiti da će djeca zatvorenika češće razvijati anksiozne stilove privrženosti jer su njihovi roditelji zbog odsutnosti, vlastitih problema i nesigurnih uvjeta često emocionalno nedostupni ili nedosljedni u pružanju podrške.

Međugeneracijski prijenos privrženosti odnosi se na činjenicu da djetetov obrazac privrženosti nije samo proizvod odnosa između tog djeteta i određenog roditelja, već je produkt niza čimbenika koji postoje u više generacija jedne obitelji (Makariev i Shaver, 2010). Prema istraživanju (Makariev i Shaver, 2010) "Problemi zatvorenih roditelja" tumače da su roditelji-zatvorenici imali brojne teškoće i prije zatvaranja, često povezane s vlastitom nesigurnom privrženošću, ali i druge teškoće uključujući

siromaštvo, povijest zlostavljanja ili zanemarivanja, gubitak roditelja, obiteljsko nasilje, slabe roditeljske vještine, uključujući nedostatak nadzora ili stroge odgojne pristupe, prethodne kaznene osude, brojne mentalne probleme te zlouporabu alkohola ili droga.

Promatranje obitelji kao sustava i analiziranje međugeneracijskog prijenosa privrženosti i traume pomaže u razumijevanju složenih dinamika koje utječu na djecu zatvorenika. Zatvaranje roditelja stvara promjene unutar obiteljskog sustava koje destabiliziraju djetetov osjećaj sigurnosti, što dodatno pogoršava situaciju ako roditelj već ima povijest problema s privrženošću. Ključno je prepoznati ove obrasce kako bi se pružila adekvatna podrška koja može poboljšati otpornost cijele obitelji na stres zatvaranja člana i smanjiti rizik od dugoročnih negativnih posljedica na dijete.

3. Podrška djeci i obiteljima zatvorenika

Kompleksan fenomen zatvaranja roditelja djega naizgled jednostavno propituju. Često postavljaju četiri glavna pitanja roditeljima koji su u zatvoru: "Gdje si?", "Zašto si tamo?", "Kada se vraćaš kući?" i "Jesi li dobro?", a postoje i skrivena pitanja koja djeca rijetko izgovaraju, ali se mogu manifestirati kroz ponašanja poput povlačenja, suprotstavljanja ili agresije, a to su: "Jesam li ja kriv/kriva?" i "Voliš li me?" (Profaca i Buljan Flander, 2009 prema Adalist-Estrin, 2003.). Ključno je da odrasli u djetetovoj okolini, uključujući roditelje u zatvoru i skrbnike, budu pripremljeni na odgovore te da na njih odgovaraju jasno, iskreno i otvoreno, jer djeca pozitivno reaguju na takav pristup. Dijete može postavljati razna druga potpitanja, ovisno o dobi djeteta, pa je važno da se uzme u obzir da djeca situacije doživljavaju drugačije, stoga je važno prvo saznati što ih najviše brine i krenuti od toga kako bi im se olakšao cijeli proces (Udruga Roda, 2020). Također, potrebno je koristiti jednostavan i razumljiv jezik te omogućiti djeci da izraze svoje strahove i pitanja, uz pružanje jasnih i konkretnih odgovora.

3.1. Kontakt roditelja zatvorenika i djeteta

Boravak u zatvoru ne znači prestanak roditeljske uloga zatvorenika; on i dalje ima roditeljske obveze, a djetetu je to ključno za uravnotežen razvoj i suočavanje s razvojnim krizama (Gabelica Šupljika, 2009). Taj odnos može se održavati posjetama u zatvoru ili putem drugih oblika komunikacije, kao što su pisma, fotografije, videopozivi te telefonski razgovori. Održavanje kontakta zatvorenika s vanjskim svijetom i obitelji trostruko je koristan: za obitelj zatvorenika, za osobu koja je na izdržavanju kazne i za instituciju u kojoj se kazna izdržava. Posjet roditelju važan je za dijete jer mu pruža sigurnost i bliskosti, a prostor prilagođen djeci i prijateljska atmosfera osoblja može smanjiti sram i zbunjenost, čime dijete osjeća da ga se cijeni i da nije stigmatizirano zbog roditeljevog statusa (Gabelica Šupljika, 2009). Redovitom i kvalitetnom komunikacijom s roditeljem mogu se ublažiti internalizirani i eksternalizirani problemi koji su inicijalno nastali zbog zatvaranja. Benefite ostvarivanja kontakta s vanjskim svijetom i bližnjima ima i zatvorenik, jer ostvaruju ulogu roditelja, pa se tako mogu uspješnije resocijalizirati i razviti osjećaj odgovornosti. Zatvor može izazvati stres kod djece zbog nepoznatih lica, razdvajanja od roditelja i prisutnosti uniformiranih osoba, što su sve situacije s kojima se susreću tijekom posjeta. Kako bi se smanjio strah, djecu treba pripremiti i jednostavno im objasniti proceduru ulaska u zatvor, uključujući mogućnost čekanja, pregledavanja te trajanje posjeta (Udruga Roda, 2020). Prema Gabelica Šupljika (2009) nedostatak kontakta s obitelji otežava prilagodbu na zatvorske uvjete i povećava rizik od prizonizacije, koja uključuje prihvaćanje zatvorskih normi i negativnih ponašanja. Veća prizonizacija smanjuje šanse za uspješnu reintegraciju u društvo nakon kazne, što negativno utječe na dijete i obiteljsku dinamiku. Kontakti zatvorenika s obitelji tijekom posjeta omogućuju konstruktivno djelovanje zatvorskog osoblja i stvaranje pozitivne psihosocijalne atmosfere, što doprinosi smanjenju rizičnog ponašanja zatvorenika, te boljoj percepciji zatvorskog sustava u javnosti (Gabelica Šupljika, 2009 prema UN, 2005; VIP, 2005.). Organizirane aktivnosti za djecu tijekom posjeta pomažu u održavanju reda, smanjuju stres za sve sudionike i omogućuju zatvorenicima da izraze brigu prema obitelji, što pozitivno utječe na njihovu kasniju resocijalizaciju. Istraživanja su pokazala da sustavi neformalne podrške, koji uključuju obiteljske posjete, pozitivno utječu na smanjenje recidivizma i ponašanje zatvorenika nakon puštanja na slobodu, jer kontinuirana podrška obitelji pomaže u uspješnom izvršenju

kazne. (Begun, Hodge, i Early, 2017 prema Schafer 1994; Laughlin i sur., 2008; Bales i Mears 2008; Cochran 2014; MN DOC 2011).

Održavanje kontakta između zatvorenika i obitelji kroz posjete i komunikaciju ključno je za emocionalnu stabilnost i razvoj djece te pomaže zatvorenicima u resocijalizaciji i smanjenju recidivizma. Priprema djece za posjete, jasna i iskrena komunikacija te podrška obitelji imaju pozitivne učinke na sve uključene i stvaraju uvjete za uspješnije ponovno uključivanje zatvorenika u društvo.

3.2. Majke zatvorenice

Zakon o izdržavanju kazne zatvora (NN 155/23) propisuje poseban institut zaštite majčinstva odnosno specifičnu situaciju trudnice odnosno majke s djetetom koje je rođeno za vrijeme izdržavanje kazne zatvora. Trudnica se smješta u odjel za roditelje šest tjedana prije poroda ili ranije na prijedlog liječnika, a nakon poroda majka i dijete borave u odjelu za smještaj majki s djecom do navršene treće godine života djeteta, pod uvjetom da je prema procjeni nadležnog centra za socijalnu skrb to u najboljem interesu djeteta, dok dijete može ostati i dulje, do isteka majčine kazne, ako preostali dio kazne nije dulji od šest mjeseci (ZIKZ, NN 155/23, čl. 119.). Odjel za roditelje u Kaznionici u Požegi, jedini takav u hrvatskom zatvorskom sustavu, osnovan je 1985. godine (Sučić, Knežević, & Matijaš, 2016). Dodatna zaštita majčinstva sadržana je u članku 54. (ZIKZ, NN 155/23, čl. 54., st. 2, t. 7.; t. 8) koji propisuje odgodu izvršavanja kazne za okrivljenicu koja zatrudni u kaznenom postupku ako do poroda ne preostaje više od šest mjeseci ili ako se radi o rizičnoj trudnoći osuđenice. Istraživanje koje je provedeno u sklopu Projekta MA#ME ukazuje na nedostatak primarne ginekološke zaštite unutar zatvorskog sustava, kao i na manjak trudničkih i roditeljskih tečajeva pruženih u penalnim ustanovama gdje borave majke (Sučić, Knežević, & Matijaš, 2016). Podaci pokazuju da se mogućnost tjednog posjeta maloljetne djece rijetko koristi, što je posljedica želje zatvorenica da ih djeca ne posjećuju, korištenja pogodnosti izlaska iz zatvora za susrete s djecom, prikrivanja činjenice boravka u zatvoru, kao i udaljenosti djetetovog prebivališta te visokih troškova putovanja koji opterećuju obiteljski budžet (Sučić, Knežević, & Matijaš, 2016). Unatoč postojećim

zakonodavnim zaštitama majčinstva, nužno je unaprijediti ginekološku skrb, informiranje i edukacijske programe za zatvorenice kako bi se osigurala adekvatna podrška majkama i njihovoj djeci.

3. Uloga socijalnog radnika u ostvarivanju prava djece zatvorenika

Uloga socijalnog rada u zaštiti prava djece zatvorenika je vrlo važna, jer socijalni radnici aktivno sudjeluju u različitim sustavima i institucijama kako bi osigurali prava i pružili podršku djeci i obitelji zatvorenika. Zaposleni u sustavu socijalne skrbi pružaju zaštitu prava zajamčenih Obiteljskim zakonom, Zakonom o socijalnoj skrbi i srodnim propisima, dok u zatvorskom sustavu rade na poslovima tretmana zatvorenika, uključujući izradu i provođenje individualnih programa, organizaciju obrazovanja i slobodnog vremena te planiranje prihvata poslije otpusta (Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, 2024). Također, socijalni radnici mogu biti zaposleni kao probacijski službenici, gdje nadziru izvršavanje uvjetnih kazni i probacijskih mjera, a važnu ulogu imaju i unutar nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djece i obitelji zatvorenika, čime aktivno doprinose ublažavanju negativnih posljedica zatvorske kazne na najranjivije članove društva. Socijalni radnici u Republici Hrvatskoj obrazovani su za rad s rizičnim obiteljima, a ta se usluga pruža u Hrvatskom zavodu za socijalni rad. Međutim, postavlja se pitanje koliko se ulaže u kontinuirano obrazovanje socijalnih radnika kako bi se upoznali s primjerima dobre prakse i usvajali nove metode rada i pristupe iz drugih zemalja. Jedna od novijih metoda rada s djecom zatvorenika je usluga temeljena na informiranosti o traumi (eng. *Trauma-informed service*) koja se temelji na četiri ključna načela: prepoznavanje rasprostranjenosti i trajnih utjecaja traume na različite aspekte funkcioniranja, shvaćanje da se mnogi problemi mogu promatrati kao simptomi traume, integriranje znanja o traumi u politike, procedure i prakse unutar sustava te izbjegavanje ponovnog traumatiziranja i obeshrabrujućih dinamika u pružanju usluga (Skinner-Osei & Levenson, 2018). Posljednje načelo posebno je važno pri radu s djecom jer potiče pozitivne i podržavajuće interakcije s odraslima koji pružaju osjećaj sigurnosti, topline i povjerenja mogu biti važan kontrast anksioznoj privrženosti naučenoj u obiteljskim okruženjima (Skinner-Osei & Levenson, 2018)..

Svakako se može zaključiti da socijalni rad ima značajan potencijal u zaštiti prava djece zatvorenika. Međutim, praksa u Republici Hrvatskoj pokazuje da je učinkovita zaštita ovih prava složena i zahtijeva međuresornu suradnju, budući da prava djece zatvorenika nisu specifično pokrivena ni u jednoj instituciji, osim kod pravobranitelja za djecu, čije su ovlasti usmjerene na zagovaranje njihovih prava na nacionalnoj razini. Zbog toga djeca zatvorenika često prolaze kroz sustavne pukotine, a obitelji se same nose s posljedicama zatvaranja roditelja. Iako brojka od 12.000 djece zatvorenika nije zanemariva, a poznato je da i ta djeca spadaju u ranjive skupine, zaštita njihovih prava još uvijek nije dovoljno prepoznata ni u trećem sektoru. Ističe se jedino Udruga Roda iz Zagreba kao dosljedan promicatelj prava djece zatvorenika, s nizom projekata i vlastitim izdanjima namijenjenim roditeljima. Ovaj problem rezultira centralizacijom usluga usmjerenih na ovu problematiku, budući da se one pružaju uglavnom u penalnim ustanovama ili nevladinim organizacijama, koje nisu jednako raspoređene po svim županijama, dok se u javnim službama, unatoč očitom javnom interesu, te usluge ne pružaju.

4. Stajališta o dobroj praksi

Analiza dobre prakse u ostvarivanju kontakta između djeteta i roditelja koji se nalazi u zatvoru važna je jer omogućava prepoznavanje i preuzimanje učinkovitih pristupa i rješenja koja mogu značajno poboljšati kvalitetu tih susreta. Dobra praksa pomaže u identificiranju metoda koje najbolje odgovaraju potrebama djeteta i roditelja, te smanjuju štetne učinke koji proizlaze iz ograničenih uvjeta zatvorskog okruženja. Promicanje dobrih praksi može olakšati emocionalnu povezanost i pomoći djetetu da bolje razumije svoju situaciju, dok istovremeno roditelju pruža priliku da zadrži roditeljsku ulogu i izgradi stabilniji odnos sa svojim djetetom.

Model organizirane pratnje za djecu koja posjećuju roditelje u zatvoru, koji je razvila udruga Relais Enfants Parents, primijenjen je u Francuskoj, Belgiji, Luksemburgu i Švicarskoj, pruža važnu podršku u organizaciji posjeta (COPE, 2015). Ključnu ulogu u ovom modelu imaju volonteri koji surađuju s psiholozima i socijalnim radnicima kako bi djeci osigurali emocionalnu potporu i sigurno okruženje tijekom posjeta.

Volonteri preuzimaju djecu iz njihovih domova, prate ih do zatvora i pružaju im podršku tijekom posjeta, pomažući im da se nose s emocionalnim izazovima ovih susreta (COPE, 2015). Model naglašava da je prije posjeta, važno je pripremiti i dijete i roditelja. Roditelj zatvorenik mora biti svjestan da posjet djeteta nosi odgovornost roditeljstva, a s djetetom treba otvoreno razgovarati o zatvoru, uz objašnjenja prilagođena njegovoj dobi i razumijevanju.

Model Žutog prostora (*Spazio Giallo*) talijanski je model udruge Bambini Senza Sbarre, proveden u tri zatvora u Lombardiji, koji pruža primjer kako djeci omogućiti sigurniji i ugodniji posjet roditeljima u zatvoru. Cilj ovog modela je smanjiti negativan utjecaj zatvorskog okruženja na djecu kroz pripremu u „Žutom prostoru” i specifično osmišljenu stazu "Tražim tatu" koja vodi djecu od vanjskih prostora do mjesta posjeta unutar zatvora (COPE, 2015). Žuti prostor unutar zatvora namijenjen je djeci za igru, odmor i razgovor s osobljem dok čekaju na posjet roditelju. Osmišljen je kao psihološko-edukativni prostor gdje se podržavaju obiteljski odnosi kroz igru i savjete, a osoblju zatvora pruža se pomoć u komunikaciji s djecom. Staza "Tražim tatu" pomaže djeci da se orijentiraju i pripreme za posjet, a sadrži vizualne smjernice i aktivnosti koje djeci pomažu u snalaženju i ublažavanju stresa, poput interaktivnog albuma i slikovnica (COPE, 2015). Cilj je omogućiti djeci da se emotivno pripreme za susret s roditeljem, umanjujući osjećaj nelagode i straha od nepoznatog zatvorskog okruženja.

Projekt „Neprekinute veze” udruge Roda nastao je u suradnji s Ministarstvom pravosuđa i UNICEF-om, projekt je započeo 2019. godine s ciljem poboljšanja komunikacije između zatvorenika i njihove djece (Udruga Roda, 2020). Glavna aktivnost projekta je uvođenje video-poziva u 13 kaznenih tijela diljem Hrvatske, uključujući kaznionice u Lepoglavi, Glini, Požegi, Lipovici-Popovači i zatvore u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci, Bjelovaru, Osijeku, Šibeniku, Splitu, Puli i Gospiću. Za uspostavljanje video-poziva zatvorenik mora podnijeti zahtjev s potrebnim podacima, a obitelj mora dostaviti suglasnost i osigurati tehničke uvjete za poziv. U pilot-fazi, video-pozivi su bili omogućeni samo zatvorenicima i njihovoj maloljetnoj djeci te jednoj odrasloj osobi, a u budućnosti se planira proširenje na ostale članove obitelji. Projekt obuhvaća opremanje prostorija za video posjete, informiranje sudionika i djece

o zatvorskim ustanovama, edukaciju službenika te promociju modela „Family staffa” u sedam kaznenih tijela (Udruga Roda, 2020).

Unapređenje posjeta djece i preuzimanje dobrih praksi u zatvorima u Hrvatskoj suočava se s brojnim izazovima, prvenstveno zbog nedostatka svijesti o važnosti tih posjeta i ograničenih resursa unutar zatvorskog sustava. Zatvorski sustav u Hrvatskoj često je suočen s ograničenim financijskim sredstvima, što onemogućava značajnija ulaganja u infrastrukturu i prilagodbu zatvorskih prostora djeci. Organizacije poput Udruge Roda često ovise o financiranju iz trećih izvora, uključujući međunarodne donacije i projekte, kako bi unaprijedile prava djece na kontakt s roditeljima u zatvoru. Nedostatak vlastitih stabilnih resursa ograničava mogućnosti za trajne promjene, a ovisnost o vanjskom financiranju znači da su ti naponi često projektno orijentirani i kratkoročni. Da bi se postigle trajne promjene, potrebna je bolja informiranost javnosti i sustavno ulaganje u prilagodbu zatvorskih uvjeta, što bi omogućilo redovitije i kvalitetnije posjete te doprinijelo dobrobiti djece čiji su roditelji zatvorenici.

5. Zaključak

Zaključak ovog rada naglašava složenost problema s kojima se suočavaju djeca zatvorenika, ukazujući na važnost prepoznavanja i zaštite njihovih prava kao posebno ranjive skupine. Djeca čiji su roditelji zatvorenici često ostaju neprimijećena i njihova specifična situacija nije adekvatno prepoznata niti u zakonodavnom okviru niti u praksi. Uloga zatvorenika kao roditelja ostaje ključna za emocionalni i socijalni razvoj djeteta, stoga je od iznimne važnosti osigurati kontinuitet kontakta i podrške kako bi se umanjili negativni učinci roditeljskog zatvaranja.

Prema postojećim podacima, djeca zatvorenika suočavaju se s brojnim izazovima, uključujući stigmatizaciju, socijalnu isključenost, siromaštvo i emocionalne teškoće poput anksioznosti, depresije i problema u ponašanju. Ovi problemi proizlaze iz odvajanja od roditelja, promjena u obiteljskoj dinamici i često nedostatne podrške od strane društva. Unatoč postojanju međunarodnih i nacionalnih pravnih okvira koji prepoznaju prava djece na održavanje kontakta s roditeljem, praksa pokazuje da je provedba tih prava često neadekvatna. U Republici Hrvatskoj, specifični zakonski

propisi koji ciljano obuhvaćaju djecu zatvorenika su rijetki i nedovoljno razvijeni, što dodatno otežava ostvarivanje njihovih prava.

Uloga socijalnih radnika u podršci djeci zatvorenika iznimno je važna jer oni posreduju između obitelji i zatvorskog sustava, pružaju emocionalnu podršku i organiziraju posjete i komunikaciju. Ipak, praksa pokazuje da se socijalni radnici često susreću s ograničenjima u resursima i nedostatnom međuresornom suradnjom. Unapređenje njihovog rada kroz kontinuirano obrazovanje, bolje razumijevanje specifičnih potreba djece i usvajanje metoda temeljenih na informiranosti o traumi moglo bi značajno poboljšati kvalitetu podrške.

Primjeri dobre prakse iz europskih zemalja, poput organiziranih pratnji za djecu tijekom posjeta ili specijaliziranih prostora unutar zatvora, pokazuju kako se kroz prilagođene pristupe može značajno poboljšati kvaliteta posjeta..

Poseban izazov predstavlja podrška majkama zatvorenicama, koje su suočene s dodatnim problemima vezanim uz brigu o djeci. Iako postoje zakonodavne zaštite poput posebnih odjela za majke s djecom unutar zatvorskog sustava, praksa pokazuje manjkavosti, te je potrebno je unaprijeđenje kroz bolju organizaciju zdravstvenih i socijalnih usluga unutar zatvora, kako bi se osigurala cjelovita podrška majkama i njihovoj djeci.

Zaključno, rad naglašava nužnost daljnjeg istraživanja i razvoja specifičnih mjera podrške za djecu zatvorenika. Potrebno je povećati suradnju između ključnih institucija kao što su zatvorski sustavi, socijalne službe, sudovi i obrazovne ustanove te osigurati bolje resurse i prilagoditi politike potrebama ove skupine. Samo kroz cjelovit i koordiniran pristup moguće je osigurati da se prava djece zatvorenika u potpunosti prepoznaju i poštuju, čime se doprinosi njihovoj dobrobiti i osiguravaju im se bolji uvjeti za zdrav i stabilan razvoj.

Literatura

1. Begun, A. L., Hodge, A. I., i Early, T. J. (2017). *A family systems perspective in prisoner reentry*. U S. Stojkovic (ur.), *Prisoner Reentry* (str. 85–144). New York: Palgrave Macmillan US.
2. Children of Prisoners Europe. (2015). *Djeca čiji su roditelji u zatvoru: Europska stajališta o dobroj praksi* (M. Gabelica Šupljika, ur.). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
3. Children of Prisoners Europe. (bez.dat.). Who we are. Preuzeto s Children of Prisoners Europe mrežne stranice: <https://childrenofprisoners.eu/who-we-are/>
4. Gabelica Šupljika, M. (2009) *Odrastanje djece čiji su roditelji u zatvoru psihologijski pogled i europska iskustva*. U Gabelica Šupljika, M. (11-31). *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru: zbornik priopćenja sa stručne rasprave*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
5. Gabelica Šupljika, M. (ur.). (2009). *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru: zbornik priopćenja sa stručne rasprave*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
6. Kopic, Ž., & Korajac, V. (2010). Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece. *Život i Škola*, 56(24), 45–54.
7. Majdak, M. (2018). Zaboravljena djeca – poteškoće vezane uz zaštitu prava djece čiji su roditelji u zatvoru. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 67-83.
8. Makariev, D. W., i Shaver, P. R. (2010). Attachment, parental incarceration and possibilities for intervention: An overview. *Attachment & Human Development*, 12(4), 311–331.
9. Maloić, S. (2020). Učinci zatvaranja člana obitelji na obitelj: važnost rada s obitelji zatvorenika. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(2), 257-276. (Maloić, 2020)
10. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2020). *Konvencija o pravima djeteta*. Preuzeto s MRMSOP mrežne stranice: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/konvencija-o-pravima-djeteta-12038/12038>
11. Murray, J., Farrington, D. P., Sekol, I., i Olsen, R. F. (2009). Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 5(1), 1–105.

12. NOTARIUS. (2020). Prava djece roditelja zatvorenika. Preuzeto s NOTARIUS mrežne stranice: <https://www.notarius.hr/aktualno/u-sredistu/42949>
13. Obiteljski zakon. *Narodne novine* br. 103/15., 98/19., 47/20., 49/23., 156/23.
14. Pravilnik o tretmanu zatvorenika. *Narodne novine* br. 123/21.
15. Pravobranitelj za djecu (2024) *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2023*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu
16. Pravobranitelj za djecu. (2016). *Što i kako radi pravobraniteljica?* Preuzeto s Pravobranitelj za djecu mrežne stranice: <https://dijete.hr/hr/pravobranitelj/sto-i-kako-radi-pravobraniteljica/>
17. Profaca, B. i Buljan Flander, G. (2009) *Podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru*. U Gabelica Šupljika, M. (32-47). *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru: zbornik priopćenja sa stručne rasprave*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
18. Romstein, K. (2022). Osobitosti stavova pedagoških profesionalaca prema djeci (bivših) zatvorenika. *Metodički Ogledi*, 29(1), 47–66.
19. Ujedinjeni Narodi (2013). *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi*. New York City: Ujedinjeni Narodi
20. United Nations (1989). *Convention on the Rights of the Child*. New York City: Ujedinjeni Narodi
21. Vijeće Europe (2018). *Preporuka Odbora ministara državama članicama o djeci roditelja zatvorenika 50 CM/Rec(2018)5*. Strasbourg: Vijeće Europe.
22. Vlada Republike Hrvatske. (2024). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu*. Preuzeto s mrežne stranice Hrvatskog sabora: <https://edoc.sabor.hr/Views/AktView.aspx?type=HTML&id=2029358>
23. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine* br. 14/21., 155/23.
24. Zakon o pravobranitelju za djecu. *Narodne Novine* br. 73/2017.
25. Zakon o probaciji. *Narodne novine* br. 99/18.
26. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine* br. 18/22., 46/22., 119/22., 71/23., 156/23.